

5049

ACC. N.R.

Landskap: Småland

Upptecknat av: Svante Hult

Härad: Uppvidinge

Adress: Torsby

Socken: Åseda

Berättat av: Kärrbo Herrländer.

Uppteckningsår: 1936

Född år i

Uppteckningen rör Åseda socken. Översicht.

Skriv endast på denna sida!

LUND'S UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

25 sid.

5049

1
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Ett låg lastbil med bränsle levererar Åsesta station.

Skriv endast på denna sida!

-²5049

2
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Jordbruket i förening med boklagsstödet har varit och är fortfarande huvudnäring i denna socken. I senare tider har man fått uppmärksamhet för skogens värde och ett ganska betydande antal säljvaror och industriprodukter spela en betydande roll i socknens ekonomiska liv. Långre tillfällen som framgår av märket för hand och fördelar den länge vägen till Kalmar eller Växjö. En fård till Kalmar tog en halv vecka och bönderna hade inte större förtjänst än att det mesta gick åt till mat och logi åt häst och kard under resan. Från 50-talet är sedan var bolning en betydande näringgren. Kolonin såldes till Kleva, Mårla, Jär det fanns en guldgurka. Denna har man försökt bearbeta under senare år men misslyckats. Ett ganska betydande antal tjärbrännmäss har funnits här.

de de mera industriellt befolkade förtägen
för: tiden må nämnas här för arbetet betydande
garverier, ett i Skedashörn och ett i Härda rau-
halle. Båda är sedan ett 30-tal år nedlagda.
Dessutom finns: Sandsjögd var spikermäjia,
vars största betydelse nog var att den gav sin
ägare bilden brudens patron, samt ett salpeterjärvi
i Elmedal.

Nom handverket mynnede sig bönderna
mycket ofta med olika handverk. I förra hand
må liessmännen nämnas. Många rödarna ha
varit verksamma i Härda och de hade namn
om sig ut vara goda smeder. En satt Riddersbyg,
och han var smed på ramma ging som han
var sergeant. Den bäste liessmännen släckte ha
varit Nekl Pettersson. Han gjorde skarpa lisar,
som var verändra långt utanför vodengränsen.

Senare satte han upp en blyfabrik i Klöverfors, men det ville inte lyckas för honom. Djärt påstår han att detta berodde på dåliga medhjälpare men meningarna är nog delade om den saken. Klöverfors blyfabrik har fört inte så länge idag modernisering och utöver nu en betydande verksamhet. Därifrån exporteras bly till ett flertal länder.

Av de andra handverkarna rymslade en del med rörelsen, en del vore mindre. För var det vanligt att män och kvinnor reste till Stockholm och andra städer och kaffrade sig arbete. Männena varo märkvärdigt nog merendels mässare. Anders Johansson i Knutbyboda f. ex. var om sommaren verksam som mässare i Stockholm, och - på vinloken arbetade han i sitt gäldboksleri i Knutbyboda och gjorde bjällor och pinglor åt såväl hela isläna

a.

b.

Vänskedmakare Johanssons verktyg. Den gamla kaffebrännaren, som syns på bilden l. h. har kommit med av missag.

varken som många angrånsande. Hans produkter
exporterades t. o. m. till fjärranlänta länder.
Kvinnorna från Söder hade bl. a. årligen arbete
på Karlstorgs färning. Kvinnorna hade van-
ligen brädgårdsarbete.

I Edmedal fanns en växterdonskare, som
hette Johansson. Hans verktyg finns bevarade i
denna hantverksgods gjord i Mölndal.

Ett annat binäring, som ända till på
1860-talet hade stor betydelse var malmapptäck-
ningen ur Ytter Hultbergs. Där upptäcktes försätts-
centrer myrmalar, som säljs till Klaverstahols
bruk. Fornika kördes av bondarna, som därigenom
fing sig möjlighet till extraförfjänsel. Malmupptäckningen
pågick året runt. Redskapen var symmetriska
enliga. Bänke och raka. På sommaren stod man
på en stor flotte med flera stora öppningar i

5049

7
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

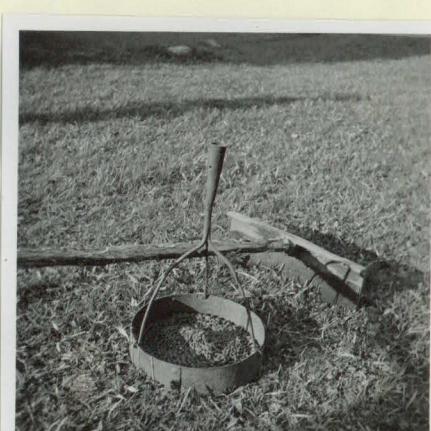
a.

b.

c.

d.

Skriv endast på denna sida!

På vintern stod man vid värar på isen.

Bärnet, som liknar ett sätt av jäm med
botten av flatad bast, var försedd med ett långt
skäpp. Det nedsattes på sjöbotten. Med rakan
som också hade långt skäpp, för man utefter
sjöbotten i riktning mot båren. Då man fått
en hög med malor och dy runt detta, åtade man
med rakan så att dyr avskiljdes. Det var inte
vun som helsl som dog till detta arbete. Nefler-
rum man kände att man fått malmen niojlsänér
run, såade man upp den i bärnet. Var detta
fyllt, hissades det upp och förmades varefter
processuren upprepades. De duktiga malmkötarna
gjorde sig förmögna med det att bönder, som
försökte sig på det mislyckades.

Jakten har varit ganska girande. För ett 100-tal
år sedan jagades han nära. I ett protokoll från 1810 mäntes

Sma
Myrvistunge
Aseda
1936

7-5049 Myrdo Svanete Hall
L Torsby
Bor. av Kortens Björklunda

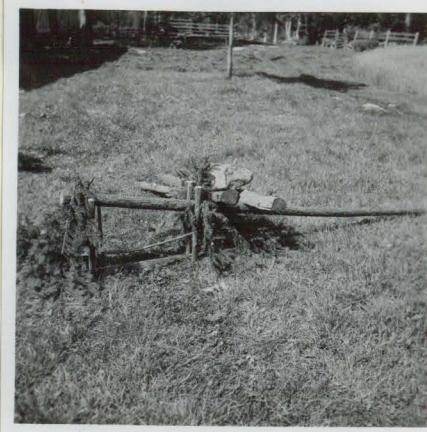
9

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

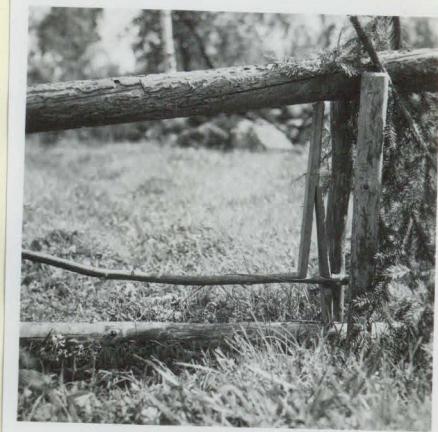
att en skallfogde ansade sig sin befattning på grund av folkets uppsäga leverne. Han kunde inte få i någon ordning på folket, helle det. Skallfogden förelom ända till 1850-talet. Slagzorna varo rika på vilt och dikes dag. Fågel och hare hopp i snauor. Grävlingar för det mestad i storlek, som uppmättes utanför ringingen till griften. Råvar var ock inte förförande mycket tallrikta. De vred inomr att fånga i fällor och sljuts för åld eller förgiftades med skylden. När man jygn råv med åbel lägger man ut ett kottskydd i mitten av inhusen. Råven får vittna om att råv det. Si förfärs matte efter och. När råven kll slut lämnar sig råven sljuts den.

En gammal jägare, K. A. Johansson i Björklunda, som har namn om sig att vara Kronobergs läns bästa skyttar, var närliggande finnlig da det gällde att lägga ut skylden. Giften har nämligen lukt och det går inte att hitta sig ut hon som halsar förr åt råven också åter

5049

a.

b.

Stock, som huvudsakligen används vid grävlingsfångst.
Den kan även användas vid fångst av mindre djur, hare, fägel.

5049

a.

b.

En mössa har karlats mot gittersticken och fått storken
att slå ner.

upp de förgiftnade ållarna. Många bröka gräva ner äldor
i en götselstank en tid innan den utläggdes för att detta
skulle fåta lukteln av gifvet. Johansson var annan
lenspigare. Han brukade gjuta små kugghål av paraffin
och lägga skyffan i dessa. Han tog en maneskula
och smorde den med fett. Kulan doppades sedan
upprepade gånger i paraffin tills den var omgiven av
ett lagr av tämplig tjockt lade. Grön och kulan
fint smots, darrde den utslagas ur häljet och
kapseln var färdig. Den fylldes med pulveriserat skyffan
och instoppades i fisken, som sättades. Man valde fisken
för att ålen skulle vara mindre farlig för bensyren.
I senare tid jyas rör med hand. På vissa ären har
ålgrostatet startat bittkryp i vattenens slinger.
Vid ålgjordar går man dagarna före ut; slingen vila
er efter, man drar ha siva väder! Detan går
jägarlaget fyra eller fem man ut i slingen utan

5049

bund. En "går ut och går", de andra sätta på pass.

Dessa anses här vara hästar jaktssatta. Man sljuter numera med explosiva buntor. Skottet bör om möjligt riktas mot bakhuvudet.

Andjelitern i den numera utdilade Sandsjön bedörs på olika sätt. De stora änderna sljuts, ungarna jagades med handar. Detta gick då till att jägaren släppte hunden, som sprang ifall andringarna och bet hunden. Det gällde för jägaren att passa på när hunden doggade mot huvudet. Då lut den, men var ^{intyg-} jägaren berökt där, kunde det hända att andringen sprang in nära. Eller annat sätt var att med en lång stang slå in till nöje i kullen. Dessa "jaktssätt" praktiseras under minsta i och det är lätt att dra den slutsatsen att jön var ytterst rökt på änder.

Fisken i Sandsjön var heller inte särskilt betydelsefull: heden. Sjön var ganska grund och rökt på både

fäjd och fikt. Man förlade mest med nät, rysjor och ett slags flatade trämjärder. Det mjärdena finns nu inte en enda kvar. Man hade också ett slags fasta mjärter bestående av i sjön fäst vedslagna stänger. Ej heller av dessa anläggningar finns något kvar och nästan idag bildar deras konstruktioner här ej heller varit möjligt att erhålla. Sjöns uttömnning skedde i flera resurser. Först 30-tal är sedan var särskilda förlägda. Den första sjöslussen är nu borta och ger medelmättiga höstvärder.

Een annan näring, som kanske bör nämnas är biskotseln, fastän den beträffar så illa att den omöjlig kan ge annan utdelning än några bitstygga som bot för romanism. Biförder har man nästan vid varje gård. Oväldt halvbyggor med små trånga marker häntes omkring. Bröderna Holmberg i Silla
helt ha lannat en ny ~~halvbyggnad~~ med platt tak. Det

5049

Småland
Åseda snUppm. av S. Hult
1936.

Bikupsa filverkad av bröderna Holmborg, Lilla Kull.
Märks det platta fatet.

är lättare att sätta på skattklöder på sidan av kyrkor. Det
värsta horringsdrygt tråa påstas vara tjuvdraget.

Kyrkan hette förr S:t Olofs kyrka och var helgad
till den norske konungen Olof den Heliges minne. På
en vägg i kyrkan hänger ett altarkläde med två
store bilder föreställande Olof den Helige och S:t Sigfrid.
På skeipes dörrar finns andra helgonbilder. Olof den
Helige skall ha lagt grunden till den gamla kyrkan.
hos Otto Sjägren, som var född i Skeda, nämnes, att på
1030-talet Knut den Store, konungen av Sannmark, var på
härnösadshög i England. Den svenska konungen Olof Skotkonung
och norske konungen kommo överens om att anfalla Danmark.
Knut den Store fide reda på detta och för mig i sin flotta
sina fiender till mötes. Han jagade upp dem i delgränder
och stängde in dem där. De bojade då dämmre upp
iav, och när de samlat nog mycket vatten, bröts de

födömmingarna och den dandra floden till, på att
gi under voh märke uppgöra belägringen. Olof den
Hellige visade ej ha ejt vigen hem utan för gosse
Sverige. I vrig hinsten som han var, grundade han
under viss förd bl. a. dessa kyrka. Sedan dess firas
dessi här sista söndagen i juli månad. Den kallas
Olssonåssöndag. Ursprungligen var detta alltså en kyrk-
lig fest. Nu för tiden märker man ingenting av det
kyrkliga ursprunget. Olssonåssan har i stället blivit
en folkfest av mycket stora mått. Hit ramlas då
hundratals människor från många delar av Småland.
För gitka det ganska vitt till vid dessa tillfällen. Fyldes
och slagsmål hörde till rigtiga. Numera där det
gås mer stådat tillväga.

I gärdarna hölls husförför eller läsmötet. Alla som kunde läsa skulle vara närvarande. Endast de yngre behövde läsa. Dessa sätto i ring omkring bordet, där prästen och lärkvenen sätts. Det ovilda fingo undgå förför här gamla de än var. Prästen förförde hushåll för hushåll. Först innanläsning i bibeln och sedan katches förför. Husförför kunde röja en hals dag om det var stora rotar. Möllde, Sjövalla, Kyrkevallen och Kallehytte hönde till samma röte. Husförförsroten var tillika begravningsrote. Husförförern hölls mest på köstana och brändade böja mitt på dagen. Efter förföret vid tog kallas. Prästen höll först en kort prediktion varpå man slog sig till rd. Först hädde de barnen med smörgrässer, som brous ut på ginden i ett nöll. En fjädring bröd, smör och ost och till detta dricka.

När barnen fitt mitt, började kalaret för de äldre.
Det hörde på massor av mat och brännvin.
Tre stopp ställdes vid varje plats. Gick det åt så
fylldes det på. Många räster serverades. Alla
finsjö åt nu samma fat. Skulle det vara riktigt
finnt så höll kalaret på i tre dygn. Det sätts
och dansades under dessa dygn. På 1820-talet
var uppenbart så vildsamt att det tillkom
en särskilda bestämmelse angående besökvär-
karen. En annan bestämmelse var att
ingen utan giltig anledning fick stanna i
kyrkobyggnad längre än till klockan fyra på dygn.
Brött mot denna bestämmelse straffades med
höger. Kunde dessa ej utläggas, fick vederbörande
beta lämna med arbete.

Ugglem ansågs både dödsfall med sitt sterila
"klä-vitt". När den sjukla började plodda på huvudet
och bli orslig, ansågs han inte ha längre livs att
leva. Ett annat händen på snart inträffande död var
att den sjukla liksom kvidlade till, satte sig i rängen
och begärde mat t. ex. om man brukade ha någon viss
person leverna efter man, som skulle sitta vid
bänken och passa den sjukla, ge honom vatten o. s. l.

Det ansågs för att en person, som varit händ le-
vinnas, bytt brott eller gjort sig skyldig till väld-
handlingar, skulle få en lång och mår dödskamp.

Man hade vissa märken och kennende härav de slutsatser
örande den dödes tid efter döden. Då döden inträtt,
lades en ~~gr~~ psalmbok under hakan på den döde
och ögonen trycktes igen.

Man hade i arvet by några gamma, som

Brakade stöta om brättning av lila. Hos och
grammatik hölls likräkna.

Kistan gjordes vanligen av fur. "Ständspersoner"
hade ekkistor.

När den döde hittats och sörjs, läses kors i
kistan och kors med gittrar före ut i morgon bord.
Det är vanligt att man då sjöng en psalm.

En dag före begravningen hålls själavirgin.
Det blåsas tre slag med varandra klockan tre gånger
efter alkannat.

Vid sorghets uppsättning gransas ofta flera par,
som bildade en allé. Topparna på dessa båd skall
brynas. På begravningsdagens morgon sätts kistan ut
i en granskur på gården.

Alle som bodde intill den väg begravningspligt
ställde komma sätta ut handfat gransis. Dessa
brakades läggas i ett kors inuti en fyrlant. Förr

bars kirkan hela vägen till kyrkan. Var vägen lång
möste man ha flera bärarlag, som kunde bytas vid.
Körs ha begravningsplatsen i solen nu uppkommit.
Det var ofta soldater i praduniform, som bars. Tre
soldater i prad brukade gis i spetsen för dubbajtet.
Den som gick först bar gravvården, en ganska
kraftig bildagen elefantanka. Han kallades stolpbärare.
Så omåningom böjade folks skräva efter att överhäng
varandra beräffank gravvåder. Dessa blev allt större
och större och stolpbäraren fikte ett allt berärtygare
upprör. Sedan är numera helt borttagd. Gravvårdar
vors för alltid av trå, och kyrkogården rig in
som en vridabel stolthållar. För det 20-tal är sedan
beständes av kyrkogården att gravvårdarna skulle vara
av sten.

För hundraträtter är sedan finns själspolningar ej
komma i vigt läng. De begravtes utanför kyrkogårdens och

Småland
Östergötland
Åseda

-18-

Cyrilovs Evante Hult
5049
ar Torsby
Brott. av Pastor Petterander

utan klockringning. Första gingen det i ett sådant
fall ringdes i Åseda kyrka var 1892. Självspillning
brjade man döde begrava innan på kyrkogården
tidigare.

Bristet att den döde ficks med sig förmödenheten
i graven var hämt här. Som exempel kan nämnas,
att man vid schaldringsarbete för kyrkogården utvärdering
i en halvt förmöndad kista hittade en brännvinsflaska
med Karl XI:s namnstiften. Vid ett annat tillfälle hittades
gravgraven i en grus, där lastan var helt förmöndad,
en hel flaska brännvin, som kan omedelbart dras ur.

Både präst och bokföraren ficks sin lön in natura.
Det utbryts efter bionde. Ända till 1888 ficks bokföraren
beplocka och veta. Han för dessutom omkring i hela socknen
och "tog ypte". Folk ficks bärta till honom mijlta, som det
sekan gjordes ost av. Vid dessa tillfällen gick det fastsligt
till och en bestämmelse tillkom att inte flera

Skriv endast på denna sida!

23

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

fins stanna levar än de som behövdes för att "högtägga
oslen".

Från på trädgom och skrake var förr allmän. I
astågnare delar av socknen bor man ännu på sidan.
Man skulle spotta tre gånger då en kallt sprang över
vägen. Körande en ekorre ens väg, ansågs detta vara
mögt att deles närliggande döglingsbadande.

Under senare delen av 1700-talet och början på 1800-talet
djärnljordet som hyllebärk här en person, som hette
Samuel Henlin, fader till schweizens biskop Henlin. Han
sysslade mycket med fyndes experiment och var i synnerhet
intresserad av elektriciteten. Fölle trodde allmänt att
han sysslade med svartbok. Han kunde framställa
ärtor, sådts dt. En gammal grävare, som hette Störnbök
påbör sig bestämt veta att kyrkobärk Henlin är svart-
boksbök är begravd vid Helvetets trappor, naturligen hopp-
at sig på en bergså ej långt från detta samhälle.

I början på detta seklet byggdes den smalspåriga järnvägen hit. Bönderna varo absolut mot järnvägsbygget och sammanklättrade på bystämningar för att förhindra omväntjära det. De skulle förlora alla sina lönar, menade de. Järnvägen kom i alla fall till och blott till stor fördel för orten. Bönderna fings således och välvilande åkade. En gård, som före järnvägens tillkomst kostat omkr. fem eller sex kronor, belades sedan med hundra kronor. När år 1911 järnvägslinjen Sävsgården - Nässjö skallte byggas beräknas utan rörelse en aktiekapitalisering på 100 000 kronor.